

POSKUS SPREHODA SKOZI AVGIJEV HLEV

Avgija je bil kralj, ki je imel velik hlev. V hlevu je bilo 3000 krav, a celih trideset let niso skidali gnoja iz njega. Potem je prišel junak Herakles in ga očistil tako, da je napeljal skozenj dvojce rek.

(Starogrška bajka)

40

Naslov članka je nekam čuden, a očitno ni v nikakršni zvezi z njegovo vsebino, saj v njem brez kakih posebnih pretenzij razmišljam o nekaterih problemih slovenske kulture. Asociacije, take ali drugačne, so ob njem seveda možne. Ko sem bral to pisanje svojim prijateljem, se je nekdo takoj spomnil, kako smo v Idriji nekdanji hlev spremenili v kulturni hram in kako smo "širom" Slovenije kulturne domove spremenili v hleve in druge uporabne prostore. - Pojasniti moram tudi, čemu sem se pri izbiri naslova odločil za "Poskus sprehoda..." in ne enostavno za "Sprehod..." Iz previdnosti. Beseda "poskus" je manj obvezujoča, pa bom lažje dajal odgovor, če bom po nesreči zapisal kako heretično misel. Ko se je npr. urednik Sodobnosti Ciril Zlobec zagovarjal pred izvršnim odborom RK SZDLS, ker je objavil v lanskih jesenskih številkah (Sodobnost, 8-11/71) Krambergerjev članek "Poskus drugačne ljubezni do Slovencev", mu je prišlo še kako prav, da je Kramberger svojo drugačno ljubezen do Slovencev omejil le na "poskus". Tako je za objavo inkriminiranega članka lahko "navedel tudi ta razlog, da je avtor zastavil svoje razmišljanje kot "poskus", torej kot objektivno možnost soočenja različnih pogledov in občutij." (Ocena Sodobnosti, Delo, 25. 2. 1972).

Ker smo že ravno pri Krambergerjevem članku, naj mi bo dovoljeno, da ga vzamem za izhodišče lastnih miselnih ekskurzij, pri čemer ga ne mislim ne obsojati ne zagovarjati. Obsojati zato ne, ker ne spadam med tiste, ki so prepričani, da trdno vedo, kaj je prav in kaj ni prav, kaj je res in kaj ni res, pa zato tudi lahko izrekajo obsodbe. Zagovar-

jal pa bi članek gotovo najbolje avtor sam, če bi mu seveda za to sploh dali možnost: z argumentirano kritiko. Krambergerjevo razmišljanje o vprašanju naroda je radikalno, morda celo radikalno za vsako ceno, ter naravnost izziva k polemiki, a kaj ko poznamo na Slovenskem v glavnem le dve vrsti polemike: osebne prepire, ki so včasih že prek vseh meja dolgočasni, in obsodbe, zgovoren dokaz miselne ozkosti in intelektualne nemoči tistih, ki jih izrekajo.

Krambergerjev nekonformistični članek je bil gotovo eden od glavnih povodov, da je uredništvo Dela zbralo za okroglo mizo nekatere vidne Slovence, da bi se pogovarjali "o problemih, ki so povezani s pojmovanjem nacionalnega v kulturi" (Delo, 19. 2. 1972). Beno Zupančič je na tem pogovoru ugotovil, "da se v slovenski nacionalni zavesti kažeta dve skrajnosti" (ki pa "gotovo nista prevladujoči niti zelo splošni"): na eni strani nacionalizem, na drugi zanikovalstvo. Nato je dejal, da ga "zanima, iz kakšnega socialnega dogajanja poganjajo takšne oblike nacionalne zavesti". S tem je Zupančič načel vprašanje, na katerega žal niti sam niti sobesedniki niso skušali odgovoriti. Najbrž zato ne, ker odgovor nikakor ni preprost - pa bo zatorej tudi moje razmišljanje o tem problemu bolj poskus razmišljanja. Pri tem mislim izhajati iz teze (katere enostranosti se zavedam), da na krepitev "zdrave" narodne zavesti lahko vplivajo le razmere, v katerih so čimbolj odprte poti za uveljavljanje narodove moči; ta pa se kaže v sposobnosti, delavnosti in ne nazadnje tudi v moralni pripadnikov nekega naroda. Dokler ostaja vsa ta potencialna energija nezadostno izkoriščena, dokler je velik del narodove moči blokiran, lahko nacionalna zavest, ki je nujno zavest naroda o lastni moči, sloni le na mitu, dostikrat celo lažnem samopoveličevanju, ali pa se sklicuje na svojo moralno moč. Bolj ko so mu moči blokirane, bolj je narodu potrebna vera vase, v svoje sposobnosti, za katere ponavadi išče potrdila v preteklosti. Narod, ki omogoča afirmacijo najbolj zdravih sil, potemtakem - kolikor je izhodiščna teza pravilna - ne bi smel poznati nikakršnih nacionalno pogojenih travm, niti nacionalizma niti zanikovalstva. Ti dve skrajnosti v slovenski nacionalni zavesti, kakor pravi Beno Zupančič, resda "nista prevladujoči niti zelo splošni", zato pa imata svoje privrženec skoraj izključno med izobraženstvom in jih torej nikakor ne bi smeli podcenjevati. Zlasti še, ker sta si obe "skrajnosti" - kljub zunanjemu nasprotnju - v svojem izhodišču docela enotni: nacionalisti verjamejo v možnost afirmacije majhnega naroda in napadajo "blokade", ki to afirmacijo onemogočajo, nihilisti v tako afirmacijo ne verjamejo, podarjajo, da Slovenci v svoji preteklosti nismo dali svetu nič pomembnega, ker da smo za to premajhni - a se prav tako borijo za odpravo blokad, le da zanje krivijo ravno nacionalni princip, ki da je preživel in nefunkcionalističen. Eni in drugi torej občutijo blokiranost, samo

v iskanju vzrokov te blokiranosti prihajajo do drugih zaključkov. Tako skoraj ne moremo mimo vprašanja kako je pravzaprav na Slovenskem s to zavrtostjo, kako izkoriščamo in usmerjamo narodovo moč, njegove duševne, telesne in moralne energije. Pri ocenjevanju tega se moramo prav gotovo ustaviti najprej pri problemu vzgoje in izobraževanja in si tudi že samokritično zapisati prvi minus: analize in testi govorijo, da zaradi neenakih življenjskih pogojev velik del naših nadarjenih otrok ne nadaljuje šolanja, velik del tistih, ki ga nadaljujejo, pa zaradi neustreznih šolskih razmer ne razvije svojih sposobnosti do kraja. Tudi pogled v prihodnost ni spodbujajoč: s slabo stimulacijo pedagoškega kadra smo opravili negativno selekcijo, kar bo imelo daljnosežne posledice, kajti s takim kadrom ne bo mogoče izvesti temeljitejše šolske reforme, čeprav je naš sistem vzgoje in izobraževanja več kot zastarel. Vse dosedanje šolske reforme so bile namreč bolj ali manj improvizirane, ne pa posledica temeljitih analiz in študij, saj znanstvenega raziskovanja na tem področju tako rekoč ne poznamo. - Zaposlovanje sposobnega kadra je naš drugi veliki problem. Kljub temu da je naša izobrazbena struktura izredno slaba, se številna podjetja in ustanove otepajo ljudi s "formalno" izobrazbo, ali pa jih postavljajo na manj pomembna delovna mesta, namesto da bi jim omogočila specializacijo. Tako je bil v bližnji preteklosti odliv sposobnih kadrov v tujino nenormalno visok, nihče pa še najbrž do danes ni naredil analize, koliko je doma zaposlenih sposobnih mladih ljudi, ki jim je možnost uveljavitve onemogočena.

Pri poti navzgor igrajo tudi še danes vse preveč pomembno vlogo politični kanali, ki se jih kaj radi poslužujejo manj sposobni ambiciozneži. Potrebni filtrov ti kanali očitno nimajo, vodijo pa ne le k politični, ampak tudi h gospodarski, kulturni in nemalokrat celo znanstveni karieri. Ko

se ljudje te vrste med seboj povežejo, ustvarijo neprebojen zid in če se slučajno kdo izmed njih onemogoči v enem kraju ali podjetju, odide v drugega, kjer ga ponavadi čaka celo pomembnejša funkcija, kot jo je opravljal dotlej. Med seboj se predlagajo za pomembna republiška in državna odličja, ljudje pa se sprašujejo, s čim so jih zaslužili, in dogaja se - v nepopisno zabavo ljudi - celo to, da grejo taki odlikovanci nekaj dni po velikem priznanju pred sodišče zaradi poneverb. Da mi ne bo kdo očital posploševanja: govorim na podlagi idrijskih primerov. Prišli smo tako daleč, da o človeku, ki je prevzel pomembno politično funkcijo, govorijo: "No ja, samo prepošten je za to mesto!" Nič čudnega: ljudje vidijo, kako so politične funkcije dostikrat le odskočna deska za tak ali drugačen položaj, vidijo, kaj in koliko ti "delavci" delajo, in ne nazadnje - koliko zaslužijo. Funkcionar s končano(?)osnovno šolo ima večjo plačo kot gimnazijski profesor, a na seji občinske skupščine ni bil nikoli problem, od kod dobiti denar za te delavce, ko pa je šlo za kulturo, so ji očitali, da zajeda sredstva socialnega skrbstva, čeprav so imeli lani delavci v kulturnih zavodih v primerjavi s poklicnimi političnimi delavci komaj 50 % plače. - Kakor so možnosti šolanja zaradi velikih socialnih razlik neenake, tako je torej upanje na uspešno kariero vse preveč odvisno od faktorjev, ki s sposobnostjo nimajo dosti skupnega, razen, seveda, če ne štejemo k sposobnosti tudi tistih človekovih lastnosti, zaradi katerih je pripravljen storiti vse, samo da bi uspel. - Po vsem tem lahko ugotovimo, da narodovi intelektualni potenciali niso izrabljeni, kot bi morali biti. Kako pa izkoriščamo in spodbujamo njegovo "moralo", njegovo pripravljenost za delo?!

Vprašajmo se najprej, kaj smo storili z ogromnim moralnim kapitalom, s katerim smo pričeli gospodariti leta 1945, ko je bila večina naših ljudi pripravljena za lepši in pravičnejši jutri žrtvovati tako svoje telesne

moči kot svojo lastnino: ob veseli pesmi je romala opeka iz rok v roke in iz družinskih "zakladnic" so se zlati ali srebrni spominki stekali v skupne blagajne, za boljše in pravičnejšo prihodnost vseh! Tako odrekanje lastnemu v korist skupnega je bilo seveda lahko le posledica velike vere in velikega upanja ter zato v tej popolni obliki nujno bolj ali manj kratkotrajno. Vendar bi to veliko upanje lahko izneverili na bolj človeški, manj boleč način, tak, da ne bi prenekateri zagnanec pri graditvi pravičnejšega družbenega reda z zagrenjenostjo opazoval, kako se iz leta v leto bolj rušijo njegove iluzije. Velike vere in upanja ni več, kljub temu pa je večina naših ljudi še vedno pripravljena žrtvovati del svojega udobja za skupno dobro, o čemer najlepše govorijo uspešni referendumski za razne samoprispevke. Kdor torej razglša, da so za naše (take ali drugačne) neuspehe krivi sovražniki znotraj družbe, bi moral potemtakem tudi povedati, da so ti sovražniki v odločni manjšini. Če so kljub temu uspešni, je jasno, da morajo imeti moč in vpliv, skratka, da so na odločujočih položajih. A da so na teh položajih, je zasluga našega "sistema", ki jim to omogoča, omogoča v prvi vrsti tako, da vse preveč cenijo besede in vse premalo delo. Seveda pa je veliko vprašanje, koliko so za naše neuspehe krivi ti posamezniki in koliko naš vse premalo marksističen odnos do življenja in njegovih zakonov. Takoj po osvoboditvi je bil veliki projekt, s katerim smo pričeli spreminjati svet, vsaj psihološko razumljiv. Mogočna zmaga nam je vlivala vero v našo neomejeno moč in v rokah smo imeli vse niti naše usode: zaupanje in vero ljudi, politično oblast, informacije, gospodarstvo, pravosodje... vse! Manjkala nam je le jasna marksistična misel, ali pa v svoji nadutosti nismo hoteli vedeti, da morajo projekti izhajati iz stvarnosti, da se ta ne da nasiljevati, da ljudem lahko ukazujemo in jim postavljamo zakone, ne pa življenju. Zato smo, navajeni borbe s sovražnikom, marsikdaj iskali krivce za svoje ne-

uspehe izven nas. Notranji sovražnik nam je bil enostavno potreben za opravičilo lastnih napak in zmot. Marksistična misel je velika, ker ni dogmatična, ker jemlje prakso kot edini kriterij resnice. To pa pomeni, da Marxova vizija družbenega razvoja, sloneča na znanju in spoznanjih 19. stoletja, ne more biti za nas nikak evangelij, na katerega se lahko sklicujemo, ne da bi prej preverili njeno veljavnost in uporabnost za naš čas. Vizije in projekti so nam potrebni, toda ne nekritično sprejeta stoletje stara predvidevanja sicer genialnega misleca, ampak načrti, ki jih potrjuje naš čas, načrti, ki danes ne morejo več nastajati v glavi osamljenega misleca, ampak kot rezultat kolektivnega dela v sodobno opremljenih znanstveno-raziskovalnih institucijah. Smo se mi, ki imamo že dvajset let samoupravljalvske prakse, morda lotili preučevanja dosedanjih skušenj z znanstvenimi metodami? Imamo mogoče temeljite, z analizami podprte študije vsaj o tako temeljnih vprašanjih, kot so npr.: samoupravni sistem in lastnina, vpliv samoupravljanja na razvoj etike, ožji in širši družbeni interesi v samoupravnem sistemu?! Ali pa morebiti mislimo ta in podobna vprašanja rešiti kar na simpozijih oziroma za okroglimi mizami!?

Čeprav ne bi hotel zanikati uspehov, ki smo jih dosegli Slovenci kot narod, moram to poskusno razmišljanje o socialnem dogajanju, ki tako ali drugače vpliva na našo narodno zavest, zaključiti z (seveda čisto osebno) ugotovitvijo, da to dogajanje ne daje povoda za kak pretiran nacionalni ponos in da se mora ta še vedno napajati bolj iz mita, vere, sklicevanja na zgodovino, kot iz resničnosti. Vsaka vera pa poraja tudi nejevernike, zanikovavce, med katere se je s svojim "Poskusom drugačne ljubezni do Slovencev" zapisal tudi Marijan Kramberger.

Glavna ost njegovega razmišljanja je uperjena v slovenske elite, ki po zaslugi nacionalnega mita živijo kar lepo in lagodno življenje ter zato, se razume, ta mit tudi vzdržujejo: "izdati" svoj narod je zanje najhujši greh. Ker te elitne družčine - od kulturnih do političnih - niso ravno maloštevilne, so za nas Slovence neprimerno večje breme, kot so za pripadnike velikih narodov njihove elite. Biti brez njih kot narod sicer ne moremo, zato pa bi morali od njih "vselej neizprosno zahtevati optimalne dosežke" in zlepa ne bi smeli "biti do njih dovolj budno nezaupljivi". Ker samo z budno nezaupljivostjo ne bomo kaj prida dosegli, bi morali "navadni" Slovenci iznajti način, kako svoje "izbrance" pritisniti ob zid, če bodo v svoji ljubezni do Slovencev, od katere živijo, le preveč mislili samo nase, zgolj na izživljanje lastnih nagonov, kar - kot vemo - v ljubezni nikakor ni ravno izjemen pojav. (Gornja "interpretacija" Krambergerjevega teksta je povsem "svobodna", moja!).

Kramberger, ki izhaja iz teze, da je "eksistenca vse, kar imamo" in je zato nujno več od slovenstva, predlaga, naj bi bil Slovenec svojemu narodu zvest le, kadar bo sodil, da se mu to splača. Zato bi moral biti že vzgojen tako, da bi se brez težav lahko odločil za "izdajo" svojega naroda, za prehod v to ali drugo nacionalno skupnost, tisto pač, ki mu bo nudila boljše možnosti za življenje. Za polinacionalizem pripravljeni Slovenci bi "z množičnim prakticanjem narodnostne nepokorščine" lahko izvajali "kar zadosti urgenten pritisk na slovenske elite oziroma na vsebino in slog njihove dejavne slovenofilije" ter po "ovinku indirektno vendarle uspešno spreminjali razmere v domovini v svojo korist". Tako bi imela ta nepokorščina "nacionalnoformativni učinek" in bi "lahko bila imenitna spodbuda" za

vitalno regeneracijo slovenstva. Krambergerjeve misli o našem narodnem vprašanju torej v svojem bistvu le niso tako heretične, kot se zde na prvi pogled, razen tega jim je očitno botrovalo prizadevanje pokazati perspektivnejšo pot narodu, ki je (zaradi svoje maloštevilnosti še posebej) ogrožen od lastnih slabosti: "duhovne, socialne in moralne majhnosti", "nezahtevnosti in samozadovoljstva" ter nagnjenosti "k provincializaciji in disfunkcionaliziranju najboljših".

Vprašljiv pa se mi zdi Krambergerjev recept za zdravljenje teh naših bolezni. Večnarodna vzgoja bi imela za posledico še eno izkoreninjenje in še eno čustveno osiromašitev že tako vse preveč izkoreninjenega in čustveno osiromašenega sodobnega človeka - v našem primeru celo samo pripadnikov malega naroda, ki bi si s tako vzgojo kaj hitro izkopali svoj nacionalni grob in vitalno regenerirali kvečjemu kak drug narod.

Tudi bi se težko strinjal s temeljnim napotkom: "Slovenec naj bo svojemu narodu zvest, kadar bo pač osebno sodil, da se mu to, če ne takoj, pa vsaj na daljši (a ne predolg) rok splača; načelo tako definirane individualne koristi - edino, ki pride po zatonu metafizike sploh še v poštev - bo očitno govorilo enkrat ZA zvestobo in drugič PROTI njej". Že tako je namreč preveč Slovencev, ki se "po zatonu metafizike" ravna po načelu individualne koristi, in to ne le, kadar gre za vprašanje narodnosti. Ostareli ljudje, ki samevajo pozabljeni po odročnih vaseh, so samo eden od zgovornih primerov za to, izbral pa sem ga, ker nam najbrž lahko služi tudi kot zgled v malem, kakšna bi bila usoda majhnega naroda, ki bi s političnim programom najsposobnejšim na široko odprl vrata v svet. Polinacionalizem bi torej - kot kažejo primeri vasi in majh-

nih slovenskih mest - imel ravno obraten učinek, kot ga obljublja Kramberger: najsposobnejši Slovenci, vzgojeni v "polinacionaliste", bi - upoštevajoč načelo individualne koristi - za svojo domovino izbrali kako ekonomsko močno državo, doma pa bi ostali "krapci", tisti, ki drugod ne bi mogli uspeti.

Zanimivejši del Krambergerjevega razmišljanja, ki ga je pričel že v člankih "Kako eksistira slovenska književnost" in "Slovenofilija slovenskih književnikov" (Sodobnost, 1, 7/71), je oster pretres elitnega položaja slovenske književnosti in tistih, ki na razmeroma lahak način živijo od nje. In zanimivo je, da je prav to njegovo pisanje ostalo popolnoma brez odmeva, seveda, če odmislimo možnost, da strele z najvišjih kulturniških vrhov na Krambergerjev članek niso letele v prvi vrsti zaradi narodno krivosverskih idej v njem, saj so jih v nekoliko drugačnih oblikah izrekli pred njim že drugi, a še zdaleč niso bili deležni take pozornosti. Tudi to, da je Kramberger s svojim "Poskusom drugačne ljubezni do Slovencev" ostal povsem osamljen, brez zagovornikov, potrjuje sum, da je z njim dregnil v boleče mesto kulturniške samozaljubljenosti, ki se zadnje čase - v "dialogu" med Vidmarjem in njegovimi nasprotniki - razkriva v že kar groteskni podobi. Obe strani se borita z vsemi silami za svoja "načela", a nas nobena od njih, če nismo ravno njeni privrženci, ne more prepričati v svoj prav, saj je vse preveč očitno, da se ta maškaradni boj pod krinkami humanizma in antihumanizma, tradicionalizma in avantgardizma, bojuje za nekaj nadvse prozaičnega: za primat v slovenski kulturi.

poskus
sprehoda
skozi
avgijev
hiev

Oglejmo si za zabavo obe vojskujoči si strani nekoliko поблиže. Prednost dajmo Josipu Vidmarju, ki je starejši, a ta privilegij nedvomno zasluži tudi kot predsednik SAZU. Če bom odkrito zapisal o njem to, kar mislim, mi prav gotovo ne bo zameril, saj se sam v vseh svojih spisih bori predvsem za resnico (če ne eksplicite, pa implicite). Ker mu utegnem biti v svojih sodbah krivičen, naj takoj povem, da je moj okus, s katerim mislim zopraviti njegovemu (kajti "okus" je Vidmarjevo glavno orožje), vzklil v "zaostalem" in za pravo lepoto gluhem vaškem okolju ter zorel, kot so mu pač dale priliko dovolj mizerne razmere, v katere je naš socializem postavil pedagoškega delavca. Upravičeno se torej bojim, da ni "ne žlahten, ne visok in tudi ne blag", skratka, da je vse preveč "okus našega časa".

Z Vidmarjem imam skupno najbrž le to, da sem bil, kot on, v srednji šoli dober matematik in da bi šel, kot on, študirat tehniko, a za to ni bilo denarja. Vendar tudi Vidmarju ni bilo dano, da bi ta študij dokončal. V njegovih Odgovorih beremo, da je v ruskem ujetništvu kot nekakšen pomočnik inženirja prišel v tovarno, kjer se mu je "to delo temeljito priskutilo". Spoznal je, da je začela v njem "prevladovati ljubezen do literature"... (podčrtal V. C.). V svojem življenju sem opravljal že mnogotera dela ter v vsakem od njih odkrival poleg te- **49** gobnih tudi lepe strani. Nekatera sem opravljal rajši, druga nerajši, za nobeno pa ne bi mogel reči, da se mi je priskutilo. In tudi če bi se mi kaj takega primerilo, na Vidmarjevem mestu tega ne bi označjal slovenski javnosti, saj mora taka priskutna dela nekdo opravljati, da se on lahko predaja ljubezni do literature.

Na podoben način pokaže Vidmar svojo taktnost, ki se mojemu nevsi- sokemu okusu upira, ko govori o svetovnonazorskih vprašanjih, saj pravi o svojem odnosu do krščanstva: "Tuje mi je in kljub kulturno zgodovinski vlogi, ki jo je kot moralna misel krščanstvo odigralo, se mi zdi v današnjem času naivno in primitivno". (Odgovori, 157). Ideološke strpnosti, za katero si prizadeva napredni del sodobnega sveta, Vidmarju - ob tem, da je velik del ljudi razglasil za naivneže in primitivce - gotovo ne bo mogel nihče očitati.

Čisto drugačna je Vidmarjeva vera: "Od petnajstega leta naprej sem vernik človeka in smisla njegove eksistence, smisla, o katerem ne vem nič, a vem samo to, da najbrž ta smisel eksistira..." (Odgovori, 123). Od kod to ve? V odgovorih na taka vprašanja se Vidmar redno zateka k biologiji: zakon narave je, "da se njena živa bitja morajo razvijati v neki razumni smeri" (Odgovori, 156). In na vprašanje, če ni možno, da bi pod vplivom znanosti prišlo do izkrivljanja dosedanje podobe človeka, je odvrnil, da se je vendarle treba "zanesti na instinkt človeštva, ki nas

je od neandertalskega stanja privedel do tega, kar smo, in ki je potem-takem v bistvu vendarle moder in blag" (Odgovori, 161). Toda dosedanji razvoj žive narave pozna številne vrste živih bitij, ki so se razvijale" v neki razumni smeri" – a so izumrle. Kje je jamstvo, da taka usoda ne bo doletela tudi človeka, ki je bližje samouničenju kot kdajkoli prej? Naj se zanesemo na človekov instinkt? Recimo, toda v tem primeru vidim le dvoje možnosti: da je narava s tem instinktom postregla tako rekoč le Vidmarju, ki sam sveta prav gotovo ne bo mogel rešiti, ali da je tisto dogajanje v sodobni duhovni ustvarjalnosti, ki ga Vidmar tako srdito odklanja, vsaj v svojih resnejših prizadevanjih manifestacija samohranilnega človekovega instinkta. Želeti bi bilo, da bi se Vidmar odločil za drugo varianto, kar mu ne bi bilo težko, če bi z isto kritičnostjo, kot je zavrnil krščanstvo, ki da je dva tisoč let staro in zato neuporabno orodje (Odgovori, 157), odločal tudi o starosti in uporabnosti svojega orodja. Toda – ne delajmo si iluzij – Vidmar bo ostal zvest sebi, pa če bo ostal sam proti vsem. Na vprašanje, zakaj so sodobna dramska dela, ki jih je on odklonil, doživela pri svetovni kritiki zelo pohvalne sodbe, je odgovoril: "Po moji sodbi je skoraj vsa tuja kritika in z njo tudi skoraj vsa literatura in umetnost nasploh močno skomercializirana... To so kritike, ki le pavšalno povedo, da je neka stvar taka in taka, a zaradi ljubega kruha spregledajo v nji resnične probleme" (Odgovori, 38). Ker bi bilo le malo čudno, da bi bil skoraj ves svet brez pravega okusa, se torej Vidmar zateka k drugi obrambi: tuja kritika je skomercializirana, prodana. Tudi komisija, ki je podelila Nobelovo nagrado Samuelu Beckettu, za katerega Vidmar v svojih ocenah ni nikoli našel dobre besede, se je najbrž prodala!? Če ne gre drugače, se – kot vidimo – Vidmar poslužuje celo z ničemer argumentiranih moralnih diskvalifikacij, s čimer pa seveda – če se zaveda ali ne – postavlja pod vprašaj svojo lastno moralo. In prav v svojo popolno poštenost Vidmar niti najmanj ne dvomi. Tako v svojih Odgovorih zatrjuje, da rajši ne bi živel, če bi moral lagati. Nato sledi naravnost grozljiva izjava: "Bil je, bi rekel, pritisk množične psihoze kdaj toliko močan, da sem govoril morebiti tudi stvari, ki bi jih sicer ne govoril. Tega ne zanikam. To se zgodi, zlasti v tako burnih časih, kot je bila osvobodilna borba in čas prvih let naše revolucije. Tega ne zanikam. Da bi pa kdaj zavedno govoril nekaj, o čemer sem vedel, da ni res, tega ne. Tega ne bi storil niti takrat." (Odgovori, 153). – Kaj vse se je počenjalo pod vplivom množične psihoze v drugi svetovni vojni, vemo, vendar množična psihoza nikakor ne opravičuje takega početja. Vemo tudi, kaj pomeni govoriti "v burnih časih" stvari, ki bi jih sicer ne govorili, zlasti še, če jih govori človek s položajem, kot ga je imel Josip Vidmar. In spet pritisk množične psihoze ne more biti nikak

izgovor za tako dejanje. So seveda ljudje, ki so se takemu pritisku sposobni upreti, in taki, ki tega ne zmorejo. Prvi, ki so žal redki, so zrele in osveščene osebnosti, drugi pa so "množica"...

A naj o teh znanih stvareh razmišlja Josip Vidmar sam. Nam njegova gornja izjava - če ne drugega - pomaga razumeti, zakaj je Vidmar tak nasprotnik J.P. Sartra, zagovornika teze o človekovi popolni svobodi in s tem tudi njegovi popolni odgovornosti, in zakaj s tako zagriženostjo napada literaturo, ki razdira mit o dobrih posameznikih in zlem svetu, kajti Vidmar ne pusti, da bi ga kdo motil v "skrbi za lastno notranjo podobo in dostojanstvo!"

Ker sem doslej brskal le po njegovih Odgovorih in ker sem imel kolikor toliko jasno predstavo le o njegovih časopisnih zapiskih, sem - ker ne bi hotel biti Vidmarju krivičen - vzel v roke njegove Slovenske razprave (1970), resnejše delo torej.

Pričel sem s prvim esejem, posvečenim Prešernu, in - z njim tudi končal. Že uvod v esej me je presenetil: Vidmar najprej objubi, da bo o Prešernu govoril estetsko kritično in da bo poskusil poglobiti znano Stritarjevo študijo, a takoj zatem pove, da ne bo govoril o Poezijah, o podobi, ki jim jo je dal Prešeren, ker da je "za raziskujočo misel, ki se trudi za polno razumevanje osebnosti in njene življenjske zgodbe, treba poetovo razvrstitev pesmi spremeniti v časovni red." Čeprav se s takih - zunanjim - pristopom k literarnemu delu ne strinjam, sem se vdal v usodo in se sklenil poglobiti v esej. A poglobiš se lahko le v tisto, kar ima globino, Vidmarjevo pisanje pa je nekako kramljanje, v glavnem nezanimivo zaradi ponavljanja že znanih stvari, malo boljša seminarska naloga, podana v stilu, ki se mojemu neblagemu okusu upira. Ko sem na 13. strani prebral, da je Turjaška Rozamunda "ljubavna balada", "drama prevzetne Ostrovhrarjeve ljubljenske", se mi je v želodcu nekaj zganilo. Ko pa sem na naslednji strani bral o "poetovi ljubavni izpovedi" in kmalu zatem o "ljubavnih akordih", o "ljubavni liriki", "ljubavni pesmi", "ljubavnem spevu", "ljubavnem dnevniku", "ljubavni sanji" itn., se je neugodje v želodcu stopnjevalo, dokler se mi ob razlagi, kako je Prešeren "imel pogum nezaslišano odkrito govoriti" o svojih ljubezenskih in drugih težavah, to neugodje ni sprevrгло v boleč krč.

51

poskus
sprehoda

Taka alergična reakcija je gotovo nastopila tudi zaradi vsebine Vidmarjevega pisanja, zlasti tistega dela eseja, v katerem se bori za Prešernovo "podobo", saj nas (ne enkrat!) opozarja, kako v Prešernovi poeziji ni nobene mistike in kako Prešeren v svojem bistvu ni bil pesimist. Takole pravi med drugim: "Če bi imel poleg vseh teh nemističnih misli še kakšno pomisel druge vrste, bi jo bil ob tej ali oni važni priliki gotovo izrekel, kakor je izpovedal vse, kar se mu je zdelo pomembno in kar je resnično čutil v sebi. Toda tega ni storil. Dva ali trije grobni napisi, ki so iz uslužnosti sestavljeni popolnoma v duhu tradicionalnih verskih predstav o posmrtnem svidenju v nebesih, tu očitno ne morejo škodeti. Zaključek je tedaj jasen."

Samo Vidmar lahko izhaja iz nedokazljive teze, da je Prešeren "izpovedal vse, kar se mu je zdelo pomembno in kar je resnično čutil v sebi" in s tem "dokaže", da Prešeren ni bil veren, ker bi sicer gotovo napisal tudi kako veroizpovedno pesem. Prav verska izpoved je namreč za poezijo najmanj prikladna snov, pa odsotnost take teme ne more ničesar dokazovati o pesnikovem svetovnem nazoru. Bravci Prešernovih Poezij se s takimi problemi tudi ne ubadajo. To počne lahko le Vidmarjeva "raziskujoča misel", ki se ob branju Prešernovih pesmi bolj ukvarja s tistim, česar v pesmih ni, kot s tem, kar v njih je. Tako je Vidmarjev esej o Prešernu lep primer, kako se ne sme pisati o poeziji, zaradi očitnega prizadevanja ustvariti čim bolj idealno Prešernovo podobo (idelano po svojem okusu!) pa nas spominja na nedavne "razprave" o Prešernovih portretih in na izjavo znanega slovenskega slikarja v diskusiji, ki smo jo spremljali po televiziji, namreč, naj se Slovenci odločimo za tisto Prešernovo sliko, ki je lepša! Mit o pesniku nam je Slovincem pomembnejši od resnice, pesnikova slika pomembnejša od njegovih pesmi.

Zavedam se, da sem Vidmarju glede na njegovo današnjo pomembnost v slovenskem kulturnem življenju posvetil zdaleč preveč prostora, kar bi mi utegnil kdo še poočitati, saj tudi z grajo tistemu, ki ga grajamo, na svoj način vendarle izkazujemo pozornost. Kdo bi utegnil celo najti zvezo med tem mojim pisanjem in Vidmarjevimi ter mojimi estetskimi izhodišči, ki se v marsičem ujemajo. Na take očitke bom ostal brez odgovora, zlasti še, ker mislim, da danes na Slovenskem v kulturi v resnici ni nobenih pravih kriterijev več, da se objavlja vse od kraja itd., kar – kot vemo – trdi tudi Vidmar. V tem pogledu ga brez pridržkov podpiram, čeprav menim, da med tiste, ki kršijo kriterij kvalitete, spada tudi on sam, saj objavlja v knjigah svoje tudi najbolj enodnevniske zapise, ki so izšli pred tem v časopisu in bi bilo prav, če bi šli z njim tudi ad acta. Tako se ne bom prav nič čutil, če bomo Slovenci čez kako leto obogateni za knjigo z naslovom "K našemu trenutku" in

niti ne bom presenečen, če bo Jože Javoršek iz nje izbral najlepše misli in jih izdal v posebni knjigi, morda celo z zlato obrezo.

Veliki nasprotnik Josipa Vidmarja v dolgi in vroči polemiki o vprašanjih slovenske "kulture" je bil dr. Dušan Pirjevec, univerzitetni predavatelj razglašene slave, pa je bilo pričakovati, da bo svojega nasprotnika konckoutiral že v prvi rundi. Toda Vidmar je znal odgovoriti tudi na njegove najmočnejše udarce: če mu je Pirjevec postregel z ždanovščino, ga je Vidmar spomnil na njegovo agitpropovsko vnemo in če je Pirjevec poskušal načeti Vidmarja z vprašanji o njegovi moralnosti, mu je ta vrnil z odgovorom, da "on, znameniti Ahac" ne bi smel in mogel razsojati o Vidmarjevi "ali sploh o čigarkoli moralnosti". Nam, nepristranskim opazovavcem, so se sicer zdeli ti udarci prenizki, a ker Pirjevec zaradi njih ni protestiral, so že morali biti veljavni. Tako je ostal ta boj nekako nedokončan, kar nas naj ne žalosti, saj tudi odločen izid razmer v slovenski kulturi ne bi prav nič spremenil. Boj se namreč ni bil za bistveno različne cilje in celo oba bojavnika si kljub navideznemu nasprotju nista preveč različna. Kakor Vidmar ni pretirano skromen, kadar govori o sebi, tega prav tako ne bi mogli očitati dr. Pirjevcu, ki je v intervjuju za Mladino (19. 1. 1971) izjavil tole: - Za cinika in nihilista me imajo še danes, to seveda ni nič hudega, ker sta v navadni slovenski pameti cinizem in nihilizem drugo ime za "brihtnost", "inteligentnost" ipd. Najbolj mila sodba, ki sem jo slišal o sebi, je tale: "Ti si seveda zelo inteligenten in izobražen, ali se ti pa vendarle ne zdi, da si preveč cinika?" - Oba, Vidmar in Pirjevec, rada poudarjata svojo "pokončno držo", svojo doslednost in značajnost. Za Vidmarja ni potrebno navajati "dokaznih citatov", Pirjevec pa je v omenjenem intervjuju dejal: "Kar se mene tiče, sem pa že povedal, da sem kot Hvastja: ko se učitelj Komar preveč nesramno obregne vanj, mora na koleni, na obe." Takšni rectorični izjavi seveda bolj težko verjamemo, saj vemo, da, kadar govorimo o sebi, ponavadi prepričujemo druge o tem, kar si želimo, da bi bilo res. Če ne bi bilo tako, bi Vidmar moral pred Pirjevcem ležati na trebuhu.

Celo v odnosu do umetnosti si oba slavna moža v nekem smislu lahko podasta roke: kakor si je Vidmar ustvaril svojo estetsko dogmo in zavrača vse, kar ni v skladu z njo, tako tudi Pirjevec postavlja umetnosti mejo, ki da naj bi potekala med "čisto" in "angažirano" umetnostjo. Zdi se le, da je Vidmar prepričan v večnoveljavnost svojih estetskih načel, Pirjevec pa - kadar govori o umetnosti - izhaja iz trenutnih, dnevnih potreb. Kako naj sicer uskladimo dvojice takih njegovih izjav, kot sta tile:

- 1) Ni namreč več jasno, da potrebuje literarnost, da potrebuje umetnost še vedno za svoj obstoj tudi literaturo, se pravi umetniško delo. Teater npr. je postal happening, kar pomeni, da ni več igralca, ni več privilegirane nosilca gledališkosti: vsak je lahko to. Kipar prinese na razstavo navaden stol, da bi ga videli zunaj njegovega funkcijskega polja, se pravi kot takega. Kot takega ga pa lahko vidim vsak dan, doma, v svoji sobi, samo "navaditi" se ga moram tako gledati, kakor mi ga je pokazal kipar - in potem ne rabim več kiparja. (Mladina, 19. 1. 1971)
- 2) Literarno delo se dogodi kot umetnost samo, če se dogodi kot razodetje metafizične kvalitete. . . . V vsakdanjem življenju nimamo pravih možnosti, da bi se resnično predali tem razodetjem - in to, kar je v realnem življenju tako redko, je bistvena razsežnost literarnega dela. (Delo, 22. 1. 1972)

Pirjevec nam bi seveda takoj dokazal, da ti dve izjavi govorita pravzaprav isto. Pirjevec je namreč "dialektičen" mislec in zato lahko danes oznanja vero v hudiča, pa bo jutri dokazal, da je v resnici oznanjal vero v boga: s tem ko je govoril o hudiču, je namreč opozarjal na njegovo nasprotje, ki je - Bog! Na podoben način vsaj je razložil, da s tem, ko govori o nič (smrti), v resnici kliče k življenju. (Delo, 22. 1. 1972).

Kljub takemu sofističnemu filozofiranju si je Pirjevec pridobil med mladimi slovenskimi izobraženci vrsto občudovavcev, To seveda ni nič čudnega: študent, ki se je v srednji šoli v navdse preprostem jeziku učil, kdaj in kje se je rodil Anton Ingolič, katera dela vse je napisal in kakšna je njihova vsebina, najbrž skoraj mora onemeti spričo Pirjevčeve učenosti in spričo jezika, v katerem jo oznanja. Tistim, ki nismo njegovi študentje, pa naj bo dovoljeno, da v to njegovo učenost - oziroma v njegovo znanstveno metodo - nekoliko podvomimo! Pomisleke vzbujajo že njegov jezik. Resno znanstveno prizadevanje si vedno išče jasnega in natančnega izraza, Pirjevec pa se igra z besedami in stavki, jih prepleta in zapleta ter svoje misli pogosto zavija v formulacije, ki so ali nejasne, nedorečene, ali večpomenske. Takšno preobilje besed, ki prikriva smisel povedanega, nekak jezikovni barok, je ponavadi znak, da pisec nečesa ne mara povedati, ali da nima ničesar povedati. To vsaj v neki meri velja tudi za dr. Dušana Pirjevca. V člankih o vprašanih umetnosti npr. že prav preskuša živce svojih bravcev, saj vedno znova navaja ene

in iste citate, če ne Heglovega o koncu umetnosti, pa Aristotelovega o katarzi. Sploh je Pirjevčeva citatomanija vprašanje zase. Ker Pirjavec za izhodišče svojega teoretiziranja nemalokrat izbira citate, ki so vse prej ko čista znanstvena resnica, velja to prejkone tudi za zaključke, ki jih izvaja iz njih, zlasti še. če gre tako daleč, da trga citate celo iz leposlovnih del (npr. iz Cankarjeve "Črtice") in ravna z njimi tako, kot bi bili deli kake razprave. Je tako pisarje res znanost, v kar je Pirjavec sam trdno prepričan, ali le nekakšna literarno filozofska igra?!

Posebno veljavo si je Pirjavec pridobil pri študentih s predavanji o vprašanju naroda na Slovenskem. Nekateri izmed njih so mi zatrjevali, da je temu vprašanju prišel tako rekoč do dna. Ker njegovih predavanj nisem poslušal, sodim o Pirjevčevih pogledih na narod le na podlagi članka, objavljenega v Problemih (91-92). V njem beremo:

- Narod kot "makrogrupa" in ne kot uresničevanje človečnosti človeka je predvsem vprašanje racionalne organizacije, se pravi razmerjem moči primernih institucij. Kot organizirana skupnost je narod še vedno subjekt. Vendar v tem subjektu ni nič več temnega, nedoumnega in elementarnega, tako da njegova akcija ni več eshatološko zasnovano mesijanstvo, ki naj dokončno in enkrat za vselej odreši človeka, narod in morda celo vse človeštvo. Narod kot subjekt je nosilec tehnološke revolucije in čuvar komparativnih prednosti. Sleherno ponovno "vključevanje" na-rodnega in etničnega, iracionalnega in nedoumnega v dogajanje subjekta je iracionalizacija subjekta, ki se pri priči spremeni v iracionalno, nerazumno, pobešno in uničujočo, eshatološko in mesijansko akcijo. Ni grozljivejše perspektive kakor z vso moderno znanostjo oboroženi subjekt v človeka in svet odrešujočem pohodu preko planeta.

55

Nacionalno idejo in humanizem je torej Pirjavec posadil na skupno zatožno klop: obe ideji ogrožata človeštvo, saj sta na moč prikladni za opravičilo tako imenovanih pravičnih vojn! Če bo brez teh dveh idej zavladal na svetu večni mir, sem tudi jaz za to, da ju čimprej likvidiram. Toda ljudje so se pobijali že pred rojstvom teh idej in bi se prav gotovo tudi po njihovi smrti, saj se bo vedno našla kaka ideja, ki jim bo služila kot opravičilo za izživiljanje agresivnega nagona. Ta nagon, ki se - kot vemo - pojavlja znotraj iste vrste, živalski svet ohranja, za človeka pa utegne biti usoden, če ga ne bo znal izživiljati v pravi smeri. Ker je agresivni nagon nekaj prvotnega in ga torej ne poraja niti nacionalna niti humanistična ali kaka druga ideja (pač pa ta nagon, kolikor ni pod racionalno kontrolo, te ideje lahko izkorišča), je Pirjavec pričel reševati človeštvo očitno na napačnem koncu.

Pirjevec trdi, da v vse dvomi (in se menda zaradi tega hoče primerjati s Sokratom). Toda sokratovski dvom postavlja pod vprašaj ne le trditve drugih, ampak najprej lastne. Tak dvom se nikoli ne zateka k popolni negaciji naziranj, rojenih v preteklosti, ampak skuša ugotoviti, v čem niso veljavne. Antihumanizem Dušana Pirjevca in njegovih npr. pa je prav tako preprosta in ne ravno strpna ideologija kot tradicionalni humanizem. Ta je verjel, da je v imenu Človeka in njegovih idej mogoče po mili volji učinkovito nasiljevati svet, antihumanizem zanika vsakršno možnost spreminjanja sveta v skladu s človekovimi ideali, čeprav preteklost kaže, da je to do neke mere le možno. Obe ideologiji sta torej v odnosu do življenja približno enako nasiljevavski, obe sta vse preveč kategorični in enostranski, da bi lahko govorili resnico o svetu, ki se s svojo zapletenostjo človekovemu pogledu vedno bolj izmika in se mu je kot celota že davno izmaknil iz vidnega polja. Zato je v tako nerazvidnem položaju kakršnakoli maksima za vse vsaj vprašljiva, razen morda ene. Za izhodišče bi ji lahko služila misel Clauda Lévi-Straussa: "Humanizem, prav razumljen, se ne pričinja pri meni, ampak postavlja kozmos pred življenje, življenje pred človeka, obstoj drugih pred samoljubje." Takšna radikalna kritika egocentrizma bi na Slovenskem zadela tako "tradicionaliste" kot "avantgardiste". Prvi ljubezen do sebe skrivajo pod plaščem humanizma, drugi jo odkrito izpovedujejo. (Kermauner npr. je napovedal odločen boj zoper vse, kar bi ga oviralo pri predajanju čutnemu življenju, o vira pa ga - kot kaže - že to, če ga drugi v njegovem početju ne posnemajo!). Kritičen odnos do samega sebe je za slovenske navade ne navaden, zato je toliko bolj simpatična izjava Marijana Krambergerja, ki v razmišljanju o tem, kako eksistira slovenska literatura, ne izvzema samega sebe: "Odtujevanje presežne vrednosti v korist literatov ni nič bolj demokratično kot odtujevanje v korist kapitala, administracije itd. Nad mojo eksistenco slovenskega založniškega delavca, pisatelja in publicista visi velik vprašaj." (NR, 15. 1. 1971). V članku "Kako eksistira slovenska književnost" (Sodobnost, 1/71) pa je v zvezi s tem problemom zapisal: "Človek bi postrojil korifeje slovenske književne misli, od Vidmarja do Pirjevca in mladih rogoviležev, v zaloteno in klavrnو četico, se postavil pred njimi v pozo samozvanega kaplarja samozvane moralne vojske ter jih podvrgele neusmiljeno sočni in jedki maneverski kritiki po načelu "Hic Rhodus, hic salta!" - v veliko zabavo občinstva ... Samo na žalost bi bil tudi kaplar brez puške in bos. Pričujoči članek namreč ne eksistira prav nič drugače kot vsa druga slovenska književnost... V vsako posamezno črko stavka, ki ga pravkar pišem, v vsako njegovo vejico, vprašaj ali klicaj, v vsak presledek med besedami, na začetku ali na koncu odstavka, je skupaj s svincom ulito tudi zame po najugodnejšem računu še vedno dobrih pet starih dinarjev iz žepa drugih ljudi."

Morda mi je prav to Krambergerjevo pisanje dalo pobudo, da sem "se postavil v pozo samozvanega kaplarja". Pričujoči članek namreč eksistira bistveno drugače kot druga slovenska književnost: da bo lahko izšel, bom za vsako črko, ki jo pravkar pišem, moral odšteti iz svojega žepa kake tri stare dinarje. Tega ne počenjam iz kakih posebno altruističnih nagibov. Človek mora na neki način izživeti svoj agresivni nagon, gledati mora le, da koga preveč ne prizadene. Tega se meni najbrž ni treba bati. Vidmar sedi previsoko na prestolu, da bi ga ta zapis sploh lahko dosegel, Pirjevec pa bi se ob branju marenj, ki ga nič ne ogrožajo, kvečjemu "brihtno" nasmehnil. Kar se tiče Kermaunerja, so me poznavavci slovenskih kulturnih razmer opozorili, da je bila moja polemika z njim nesmiselna, ker da tega, kar on piše, ne gre jemati čisto resno, češ da piše zato, ker njegovo pisanje eksistira na običajni slovenski način in je zagadelj tudi vedno tako raztegnjeno. Kramberger, s čigar idejo o polinacionalizmu sem skušal polemizirati v tem članku, pa me utegne imeti za naivnega, ker sem vzel njegovo pisanje preveč dobesedno, medtem ko je on verjetno hotel samo nekoliko zboti slovenske elite in se je prisrčno zabaval ob misli, kaj bi te počele, če bi Slovenci v resnici množično odmarširali v tujino.

Seveda, svoj agresivni nagon bi lahko izživel tudi na kak drug, bolj zdrav način, s kako telesno-rekreacijsko dejavnostjo, zato ne mislim prikrivati: tudi mene privlači ljubezen do literature, do umetnosti, ki je, kot je lepo zapisal Josip Vidmar, "izraz popolnoma izrednih in najvišjih človeških lastnosti" (Odgovori, 14). Koliko pa je slovenskih izobražencev (če izvzamemo tehnično inteligenco, ta za najvišje v človeku večinoma nima posluha), ki jih ni nikoli - niti v kritičnih mladostnih letih - zamikalo, da bi te svoje najvišje lastnosti izrazili in ovekovečili! ? Še celo Dušan Pirjevec, ki je tako brihten, da ga imamo Slovenci za cinika, v intervjuju za Mladino ni mogel, da ne bi omenil svojih povojnih

literarnih načrtov, ki jih pa ni "nikdar dokončal in še manj objavil". "So pa", zatrjuje Pirjevec, "v mojem predalu"! Ob branju te Pirjevčeve "izpovedi" sem se resnično začudil, kako da tako inteligenten človek, kot je on, ne dokonča svojih literarnih načrtov in kako da se ukvarja z dramtizacijami, namesto da bi napisal kako originalno dramo, ki jih Slovencem še kako manjka! ? Josip Vidmar bi na to vprašanje gotovo brez pomisleka odgovoril, da je za umetniško ustvarjanje potreben navdih, kar pa - kot vedno - Pirjevec odločno zanika. Zato se bomo bolj približali prave-mu odgovoru, če bomo izhajali iz tistih Pirjevčevih izjav o umetnosti, ki postavljajo pod vprašaj smiselnost njene eksistence. Če namreč "ni več jasno, da potrebuje literarnost, da potrebuje umetnost še vedno za svoj obstoj tudi literarno, se pravi umetniško delo", je smiselnost ustvarjanja umetniških del danes vsaj že vprašljiva. Ali se je Pirjevec odrekel ustvarjanju iz teh razlogov ali je bilo obratno, namreč, da so njegove teorije o vprašljivosti umetniškega ustvarjanja nastale kot posledica razočaranja nad lastno ustvarjalno nemočjo, je vprašanje, ki naj ostane odprto!

58

Za konec nekoliko sentimentalna izpoved: namen mojega pisanja je bil vedno vse prej ko pripravljanje tretje revolucije, kar bi mi rad očital Taras Kermauner. Že davno sem se sprijaznil z vlogo nepomembnega vijaka na ohišju zapletenega stroja, vendar je smiselnost posla, ki ga opravljam, odvisna od tega, ali stroj funkcionira ali ne. Vedno se prav otroško razveselim, kadar slišim ali berem o naših gospodarskih, kulturnih, športnih ali drugih uspehih, pa me bodo oblike solze od veselja, če bomo uspeli stabilizirati naše gospodarstvo, če bomo odpravili vprašanje socialnega razlikovanja, če bo dr. A. Kornhauserjevi uspelo dvigniti raven našega šolstva, če bo prišlo do "sanacij" v slovenski kulturi po ne-Vidmarjevi poti itd. itd. Občutek sramu, jeze in gnusa pa me prevzame, kadar vidim, kako se nepoštenost in brezobzirnost tudi v socializmu zelo splačata, kako postaja moralni oportunistem moralno načelo, ali - kadar prebiram polemike, kakršno sta v prvem polletju tega leta vodila Josip Vidmar in Dušan Pirjevec, "korifeji slovenske književne misli", saj je ta prepir več kot zgovorno merilo o nivoju, na katerega je zdrsnila slovenska kultura. Če je obema velmožema količakaj za njeno "stvar", upam, da se bo Vidmar v prihodnje rajši predajal na samem svoji tako priljubljeni meditaciji, Pirjevec pa, ki bi - kot je izjavil v intervjuju za Jano - rad živel v civilizaciji Krin akrori, morda ne bi storil slabo, če bi se čimprej odpravil v Brazilijo k temu edinemu plemenu,

ki ga beli ljudje ne morejo civilizirati. Ker "lepe ženske nasedajo pametnim moškim", bo nedvomno takoj osvojil miss plemena in se tako lahko v miru predajal "skoraj religiozni atmosferi", ki pravi, da jo občuti pri seksu. (Jana, 13. 7. 1972).

Naš poskus sprehoda po Avgijevem hlevu je končan. Ostal je poskus, kajti gnoja je preveč, da bi se lahko prebili skozenj. Takole pisanje pomeni kvečjemu ročno kidanje gnoja in je brez kakršnega-koli upanja na uspeh, z vidika koristnosti torej nesmiselno. Da bi pa skozi hlev lahko napeljali reko, ni upati. Vse so namreč varno zajezene in spremenjene v smradljive mlakuže. Zato odzajmo s čevljev gnoj in čimprej na sveži zrak, mimo hlapcev, ki jim je bil hlev od nekdaj varno zavetje in prenočišče. Naj se valjajo po gnoju, se skrivaj ali na očeh vseh predajajo nagnusnemu parjenju s pohotnimi deklami ter oznanjajo to kot največjo življenjsko modrost. Le zunaj tega hleva, na svežem zraku, se pričinja pravo življenje, takšno, da ne ponižuje človekove narave, ki ni samo telo, ampak tudi duh.

cuderman

59